

А.А. Масимбаева* , **А.Қ. Дүйсенбаев** ,
А.С. Турлыбаева , **С.Б. Ертисова**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан
*e-mail: masimbaeva72@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕДИАМӘДЕНИЕТТІҢ ТӘРБИЕЛІК ӘЛЕУЕТІ

Қазіргі қазақ қоғамы үшін рухани, мәдени және адамгершілік құндылықтарға негізделген медиамәдениет арқылы жастарды тәрбиелеу өзекті зерттеу мәселесі болып табылады. Мақалада студенттер тұлғасын қалыптастырудағы медиамәдениеттің тәрбиелік әлеуетінің мүмкіндіктері, мәні мен маңызының зор екендігі талданды. Аталмыш зерттеу барысында жастардың өзгермелі әлемде сенімді және табысты болуына қажетті дағдыларын дамытатын және рухани ойлауы мен табысты әлеуметтендіруге бағытталған телебағдарламалардың тәрбиелік қырлары қарастырылды. Сондай-ақ мақалада медиамәдениеттің студенттерге тәрбиелік ықпалын зерттеуге бағытталған эмпирикалық зерттеудің нәтижелері берілген. Әрі ұлттық телеарналардың қоғамдағы, тұлға қалыптастырудағы рөлі нақтыланды. Зерттеуіміздің тәжірибелік бөлімінде жүргізілген сауалнама нәтижелеріне сүйенсек, телебағдарламалардың сапасы, болашақ мамандардың бұқаралық санасы мен тәрбиесіне әсері мол екені айқындалды. Сауалнамаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің түрлі факультеттерінен 210 студент қатысты. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, оқытушылардың қатысуы, бағдарламаларды құруға жоғары білікті мамандарды тарту бұқаралық сана мен жастардың тәрбиесіне әсер етуі мүмкін екендігі дәлелденді. Сондай-ақ, зерттеу барысында талдау, сұрыптау, сұрақ қою, диагностика, педагогикалық эксперимент, математикалық және статистикалық өңдеу әдістері қолданылды.

Түйін сөздер: қоғамдық пікір, телеарна бағдарламасы, медиамәдениет, тұлға тәрбиесі, ұлттық телеарна, тәрбиелік әлеует.

A. Massimbaeva*, A. Duisenbayev, A. Turlybayeva, S. Ertisova
Kazakh Al-Farabi National University, Almaty, Kazakhstan
*e-mail: masimbaeva72@mail.ru

The educational potential of media culture in the formation of the personality of the pre-service pedagogue-psychologist

For the modern Kazakh society, the education of youth through a media culture based on spiritual, cultural and moral values is an urgent research problem. The article analyzes the possibilities, essence and significance of the educational potential of media culture in the formation of students' personality. In the course of this study, the educational aspects of TV programs aimed at spiritual thinking and successful socialization, developing the skills necessary for young people to be confident and successful in a changing world, were considered. The article also presents the results of an empirical study aimed at studying the educational influence of media culture on students. The role of national TV channels in society and personality formation has been clarified. Based on the results of a survey conducted in the practical part of our study, it was found that the quality of TV programs, the impact on mass consciousness and the education of future specialists is significant. 210 students of various faculties of Al-Farabi Kazakh National University took part in the survey. It is proved that the results of research with university students are able to qualitatively change the impact on the mass consciousness and education of young people by attracting highly qualified teachers to create programs. According to the results of the study, it is proved that the participation of teachers, the involvement of highly qualified specialists in the creation of programs can influence the mass consciousness and education of young people. Methods of analysis, sorting, questioning, diagnostics, pedagogical experiment, mathematical and statistical processing were used in the course of the study.

Key words: public opinion, television program, media culture, personality education, national TV channel, experiment.

А.А. Масимбаева*, А.К. Дуйсенбаев, А.С. Турлыбаева, С.Б. Ертисова
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
*e-mail: masimbaeva72@mail.ru

Воспитательный потенциал медиакультуры в формировании личности будущего педагога-психолога

Для современного казахстанского общества воспитание молодежи через медиакультуру, основанную на духовных, культурных и нравственных ценностях, является актуальной исследовательской проблемой. В статье проанализированы возможности, сущность и значение воспитательного потенциала медиакультуры в формировании личности студентов. В ходе исследования были рассмотрены воспитательные аспекты телепрограмм, направленные на развитие духовного мышления и успешную социализацию, развивающие навыки, необходимые молодежи для уверенного и успешного пребывания в меняющемся мире. В статье также представлены результаты эмпирического исследования, направленного на изучение воспитательного влияния медиакультуры на учащихся. Уточнена роль национальных телеканалов в обществе, формировании личности. На основании результатов опроса, проведенного в практической части исследования, было установлено, что качество телепрограмм влияет на массовое сознание и воспитание будущих специалистов. В ходе исследования были использованы методы анализа, сортировки, опроса, диагностики, педагогического эксперимента, математической и статистической обработки. В опросе приняли участие 210 студентов различных факультетов Казахского национального университета имени аль-Фараби. Согласно результатам исследования, доказано, что участие преподавателей, привлечение высококвалифицированных специалистов к созданию программ может влиять на массовое сознание и воспитание молодежи. Также установлено, что большую роль в воспитании будущих специалистов играет влияние отечественных телеканалов и познавательных телепрограмм.

Ключевые слова: общественное мнение, телевизионная программа, медиакультура, воспитание личности, национальный телеканал, эксперимент.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда күн өткен сайын білімді, білікті маманға деген мұқтаждық арта түсуде. Әрі гуманистік парадигма болашақ маманның кәсіби біліктілігіне ғана емес, мәдени деңгейіне де жоғары талаптар қоюда. Мұндай талаптарды жүзеге асыруда медиамәдениеттің рөлі зор. Әсіресе, оның тәрбиелік феномендері: телеарна хабарлары, бейнефильмдер, танымдық бағдарламалар ағартушылық міндеттерді шешіп қана қоймай, жастар бойына қоғамға ұлттық, жалпы әлемдік маңызды мәдени кодтарды сіңіреді. Қазақ және орыс тілдеріндегі отандық баспасөз ақпарат құралдарының әлемдік мәдениет тұрғысында мәдени кодтар негізінде тығыз байланысуымен ерекшеленеді. Бұл бұқаралық ақпарат құралдарын медиакурсты жетілдіруде аудиторияға ұтымды әсер етеіні анық байқалады және ол көптілі мәдениетті қоғам үшін маңызды. Өз кезегінде бұл кіріктірушілік байланыстарды тиімді құрауға, сондай-ақ мәдени көкжиекті дамытуға ықпалдасады. Әлемдік мәдени үдеріске қосылуда әлемнің мәдени жетістіктері мен ұтымды тұстарын өзімізге ала білуіміз керек. Ұлттық мәдениеттің қайталанбас ерекшеліктерін жоғалтпай, әлемдік мәдениеттің ізгі мү-

раттағы озық ойларын кіріктіре білуіміз керек. Заманауи кезеңге тән жаңа мәдениет психология-педагогикалық, сонымен қатар мәдениеттегі өзгешеліктерді ескере отырып, ақыл-ой және парасаттылыққа негізделгені дұрыс деп ойлаймыз. Дегенмен де, соңғы кездегі мәдени үдерістерге тиесілі түрлі әлеуметтік топтардың кейбіреулері, тіпті этностар арасындағы қарама-қайшылықты тудырады. Мысалы, Қазақстан халықтарының дәстүрлері мен рухани құндылықтарына сәйкес келмейтін поп-мәдениет, агрессивті аудио және бейнежазбалардан дәстүрлі емес діни қозғалыстар және бұқаралық ақпарат құралдары арқылы таралатын жағымсыз құбылыстарды көріп отырмыз. Яғни, медиамәдениет жаңа сын-қатерлерге төтеп беруге қауқарлы болуы, яғни өзінің тәрбиелік және мәдени миссиясын орындауы тиіс. Бүгінгі қоғамның ұлттық ерекшеліктерін анықтауда мәдени қарым-қатынасты, халықтың этнопсихологиясын түсіну, өз мәдениетімен жаһандық байланыс орнатуы үшін маңызды болып табылады. Ұлттық тәрбие әр ұлттың мәдениетіне байланысты ерекшеліктер арқылы мәдениеттер арасындағы өзара іс-әрекеттердің шынайылығында елеулі шешуші рөл атқарып келеді.

Жаһандану күшейген сайын болашақ мамандарға қойылатын талаптардың да арта түсуі

заңды құбылыс. Осы орайда болашақ педагог-психологтарды заман талаптарына сай кәсіби маман ретінде қалыптастыруда медиамәдениеттің тәрбиелік әлеуеті зор деп есептейміз. Тәрбие негізінде мәдениеттің құрамды элементі немесе жүйесінің бірі ретінде ғана емес, рухани құндылық ретінде де қарастырылады. Медиада ұлттық тәрбие – бұл ұлттың рухани байлығын, ал тілін рухани құндылық ретінде түсінуін қамтитын этолонды стиль. Демек, стиль қоршаған ортаның зияткер элитасының ұлтқа тән ішкі рухани күші және оның аксиологиялық, әдептілік, эстетикалық мақсат-міндеттерін айқындау түріндегі көрініс болып табылады. Ұлт стиліне медианың, әсіресе мәдени медианың ықпалын БАҚ зияткерлігі мен сөйлеу тіліндегі күрделіліктен байқауға және көруге болады. Сонымен ұлттық тәрбие мәдениеттің жоғары көрінісі, сипаты ретінде ұлт мен мәдени дәстүр және зияткерлік серпінді біріктіріп, мәдени дамыған ұлттың ерекшелігі мен білім көкжиегін кеңейтуге деген ұмтылысы болып табылады.

Мақаланың мақсаты. Жоғары оқу орындарында болашақ педагог-психолог мамандарның тұлғасын қалыптастыруда медиамәдениеттің тәрбиелік әлеуетінің мәнін ашудың өзектілігін көрсету, болжамдарды тәжірибеде тексеру барысында мүмкіндіктерін айқындап, зерттеу нәтижесінде нақты қорытынды тұжырымдар беру.

Зерттеу әдістері

Ғылыми мақаланы жазу барысында медиамәдениеттің болашақ маман тұлғасына тәрбиелік әсері туралы белгілі ғалымдардың ғылыми еңбектері ғылыми-теориялық, әдіснамалық, құрылымдық тұрғыдан зерделеніп, салыстырмалы талдау жүргізілді. Зерттеу барысында ең алдымен, отандық, жақын және алыс шетел ғалымдарының зерттеулеріне сүйене отырып студенттермен сауалнама жүргізіп, нәтижесін жинақтап, жүйелеп, тұжырым жасадық. Эксперимент нәтижелерін қорыту мақсатында талдау, диагностикалық жұмыстар жүргізілді. Зерттеу нәтижелері диагностикалық, математикалық-статистикалық әдістермен өңделіп, қорытынды тұжырымдар жасалды.

Әдебиеттерге шолу

Әдебиеттерге шолу барысында, біз медиамәдениет ұғымына берілген анықтамалады талдадық, мысалы, ол – медиа мәтінді, өнімді қабыл-

дайтын, талдай алатын, бағалайтын, яғни медиа шығармашылықты қолданатын, медиа саладағы жаңарған білімді игерген тұлға дамуындағы деңгейлік көрсеткіш ретінде қабылданады.

Белгілі ғалым М.Маклюэннің «21 ғасырдағы әлем өміріндегі және БАҚ-ғы өзгерістер» (Маклюэн, 1989: 220) [1], Э.Тоффлер «Болашақтағы ғажайыптар» (Тоффлер, 2018: 505) [2], В.Беньямин «Техникалық қайталанатын дәуірдегі өнер туындысы» (Беньямин, 1996: 240) [3], Х.Ортега-и Гассет «Жаппай көтеріліс. Өнерді дегуманизациялау» (Х.Ортега-и Гассет, 2023: 347) [4], Ж.Бодрийяр «Қарым-қатынас этикасы. Эстетикаға қарсы постмодерндік мәдениет туралы эсселер» (Ж.Бодрийяр, 1983: 126-133) [5] және т.б. шетелдік зерттеушілер медиамәдениеттің ерекшелігін және оның тұлға дамуына ықпалын талдау, зерттеумен түпкілікті айналысты. Соңғы онжылдықта ТМД елдерінде қоғамды ақпараттандырудың күрделі үдерістері, бұқаралық ақпарат құралдары мен білім беру, медиамәдениеттің жеке адамға әсерін Е.Вартанова «Қоғамдық дамудың нәтижесінде «Медиа тұлға» (Вартанова, 2015: 8) [6], Ю.Засурский «Жаңа ғылыми медиа: ашық пікір алмасу платформаларының ерекшеліктері» (Засурский, 2021: 22-28) [7], А.Гарбельников «Пандемия кезіндегі журналистік білім: оң және теріс жақтары» (Гарбельников, 2020: 713-726) [8], К.Разлогов «Экран мәдениеті. Теориялық мәселелер» (Разлогов, 2022: 752) [9] т.б. еңбектерінде қарастырса, ал медиамәдениеттегі тұлға мәселесін қазақстандық ғалымдар Б.Ф.Нұржанов «Модерн. Постмодерн. Мәдениет» (Нұржанов, 2012: 336) [10], Ә.Р.Масалимова «Мәдени антропология» (Масалимова, 2006: 164) [11], Т.Х.Ғабитов «Мәдениеттану» (Ғабитов, 2018: 408) [12], Ж.А.Алтаев «Қазақ халқының рухани мұралары» (Алтаев, 2022: 367) [13], Д.Байгожина «Қазіргі қазақ медиа дискурсындағы мәдениеттің медиатизациясы» (Байгожина, 2019: 784-801) [14] және т.с.с зерттеулерден көруге болады.

Жалпы алғанда, мәдениет ол мәдениеттану ғылымының құрамдас бөлшегі, өзегі ретінде қарастырылады. Өйткені қазіргі ақпарат дәуірінде мәдениет, медиа мәдениет ерекшеліктері қоршаған орта, қоғам, мемлекет, әлеумет және этнос арасындағы қатынастық байланыстан нақты көрініс табады.

Қазіргі таңда еліміздегі әлеуметтік-мәдени жаңғыртудың негізгі міндеттері ретінде:

1. Кітапхана, мұрағаттар, мұражайларды ба-рынша толық компьютеризациялау;

2. Әлеуметтік, гуманитарлық, педагогикалық ғылымдар саласын жалпыға қолжетімді мәліметтер базасын үнемі толықтыру;

3. Орталық, әсіресе өңірлік аймақтардың мәдени-ақпараттық орталықтарының ауқымды желісін құру;

4. Ғаламторда, БАҚ-та жаңа технологиялармен өңделген көптілді секторын құру және оны дамыту;

5. Жеке адам, мемлекет және қоғамның ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуді атауға болады.

Ақпараттық ғасырда медиамәдениет рөлінің өзектілігі күн сайын артуда. Баршаға белгілі жүйе ретіндегі код көмегімен қоршаған ортаның мәдени ақпараттар сабақтастығын, технологиялық мәдениетін және де желілік мәдениет ортасында әлем жайында ақпараттар, хабарламалар беріліп, жаңа типте ойлауды қалыптастыру көзделеді. Олай болса, бұл өз кезегінде жеке тұлғаның әлеуметтенуінің факторы ретіне медиабілім және медиамәдениеттің теориясы, тәжірибесін жетілдіруде жаңа міндеттерді туындатады, десек артық емес. Көрнекті ғалым М.Маклюэн: «Тұлға сауатты болу үшін, медиа әлем де сауатты болуы керек...», – дейді. Дүниежүзілік медиаорта халықты бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамда алатын орны, күші туралы ғана емес, сондай-ақ киберкеңістіктегі мультимедиа тұрғысында, мәдениеттің әртүрлі сипаты мен жаңа ізденістері туралы ой салады. Қазіргі қоғам ақпараттық технологияларсыз елестетілмейді, өйткені ХХІ ғасыр ақпараттық-мемлекеттік басқару жүйесінің негізгі ресурсы болып отыр және де «Ақпараттық мемлекет» деген жаңа ұғым пайда болды. Бұл ұғым 2013 жылы 8 қаңтарда «Ақпараттық Қазақстан – 2020» атты мемлекеттік бағдарлама негізінде бекітілді (Назарбаев, 2012: 19) [15].

Дүниежүзілік ақпараттық сипаттағы қоғам өзара ұлттық ерекшеліктерді ескеру мен олардың үйлесімділігін қажет етуде. Ақпараттық қоғамға қатысты тұжырымдама – қоғамдағы әлеуметтік-мәдени бағыт, онда қашықтан медиа білім беру, телекоммуникация, телемедициналар арқылы ақпараттық-әлеуметтік мемлекеттің қызмет көрсету мәселелеріне айрықша көңіл бөлініп отыр.

Жоғарыда айтып өткен АҚТ (ақпараттық қоғам тұжырымдамасы) «адам – қоғам – табиғат» үштік жүйесіндегі балансты сақтайтын өндірістік, әлеуметтік қызмет нысандарына көшуді мақсат етіп, тұрақты даму тұжырымдамасымен

сөйкестендірілді. Халықаралық жоспарға сай технологияларды меңгерту, дүниежүзілік ақпарат ресурстарына қол жеткізу, біз сияқты дамушы елдерді техногендік өркениет игіліктерін меңгертуге мүмкіндік берді. Ал, бұл өз кезегінде адамзат дамуын неғұрлым орнықтандырады. Орын алып отырған жаңа технологиялар өндіріс саласында, тұтыну үрдісінде, ойын-сауық және білім беру мен қарым-қатынас мәдениеті құрауыштары ретінде әлеуметтік-мәдени мінез-құлық нысандарына да айтарлықтай ықпал ететіні анық байқалады. Яғни, бұрын алға қойылмаған жаңа міндеттер легін орындау арқылы, әлем деңгейіндегі мәдени құндылықтарға қол жеткізуге мүмкіндік туғызады. Медиамәдениет мазмұнының маңызды аспектісі- оның әртүрлілігінде, яғни этика, ұлт және өркениет деңгейлердегі әртүрлі мәдениеттердің өзара байланысуы, қарым-қатынасы болып табылады. Бұл медиа ортаға қоғамның бейімделу үдерісін қалыптастырады және қазіргі медиамәдениеттің баспа, экрандық мәдениет, визуалды, аудиовизуалды мәдениет ортасының үйлесімділігі ретінде сипатталады. Американдық ғалым Д.Бэлл ұсынған «кибер мәдениетпен» қатар, қазіргі кездегі «электронды мәдениет» сынды ұғымдар қоғамда жиі кездеседі, қолданылады, оған БАҚ-ң барлық түрлерін ақпаратпен қамтамасыз ету және оны қабылдау мәдениеті тиесілі. Сонымен, медиамәдениет – жалпы мәдениет бағытындағы ақпарат ағынының қарқынды, жедел дамуы, әлеуметтің зияткерлік, психологиялық, әлеуметтік және де мәдени қырларын қамтиды. Ол өз кезегінде адамдардың тарихи-мәдени дамуы барысындағы атқарған, тұлға әлеуметтенуі мен қоғам санасын қалыптастыруға ықпал етуші ақпараттық-коммуникациялық құралдар жиынтығын құрайды. Демек, әлеуметтік салада қомақты үлесі бар, ерекше рөлге ие ақпарат ғасырының маңызды құбылысы ретінде айқындалады. Медиамәдениет – қоғам санасында қалыптасқан дәстүрлі, қазіргі заманғы мәдениетті сақтай отырып және оны тасымалдаушы дербес таңбалық код арқылы бұқаралық ақпарат құралдары негізінде мәдениетті насихаттау барысында ерекше амал ретінде айқындалды. ХХ ғасыр кезеңінде аудиовизуалды коммуникация техникасы көптеген, өзгерістерді басынан өткерді. Бастапқы кезеңде кино фильмдер дыбыссыз тек бейнелік формат жағдайында көрсетілді, кейіннен жетілдіріле келе сөйлеу қосылып дамытылды. Бүгінде цифрлық қоғамның дамуы барысында көптеген жаңа технологиялар ендірілудің арқа-

сында, адамдар уақыты өткен бағдарламаларды да көре алады. Мәдениет функциясы кеңейтіліп, мазмұны, мәні және әлеуметтік мәдени нәтижесі бойынша медиакеністіктен айрықша орынға ие болды. Сонымен, медиамәдениет – көп қызметті құбылыс, оның идеология, ақпарат, коммуникация, әлеумет салдасындағы қызметтері қоғам өмірінде нақты да айқын көрініс тауып отыр. Тұлға қалыптасуында әлеуметтік-мәдени, психологиялық ықпал жағынан медиамәдениеттің алып отырған үлесі зор. Мәселен, түрлі әлеуметтік топтарға өзара қарым-қатынас жасауға мүмкіндігі мен қатар, әлеуметтік басқару құралы ретінде де айрықша мазмұнға, мәнге ие. Жаһандану үдерісі жағдайында медиамәдениет стратегиясын меңгерту, түсіндіру коммуникация және дамуы, мәдени империализм мен мәдени плюрализм сынды үш бағыт бойынша интеллектуалды парадигмалар тұрғысынан басымдық танытады. Әлем торабы тұрғысынан да цифрлық технологиялар, ғаламтор желісі арқасында медиа пайдаланушылармен ақпараттық байланыс жасап, сұхбаттаса алады. Яғни, адам әлемдегі жергілікті ерекшеліктер, әлеуметтік-мәдени, психологиялық және т.б. бағыттар бойынша өз санасына сіңіруге тырысады. Бұл өз кезегінде еуроцентризм, этностық орталықтар психологиялық ерекшеліктерден де ерекше мәнге ие.

Жаһандық өркениеттің бірлескен мәдениет дамуының бағыты «жаһандық – жергілікті, жергілікті – жаһандық» кері байланыстағы үдерісте көрініс беретін жаһандық біртұтастық парадигмаға өту қажеттілігі туындатты. Қоғам ұғымдарын қалыптастыру кезінде медиамәдениет, алдымен мемлекет, қоғам, іскер топтар және жеке тұлғалар мүдделерінің тепе-теңдігін қалыптастыруға негізделген кіріктірілген тәсілдерді қолданады. Ақпараттық қоғам қалыптастыру үдерісі медиа-философиялық талдау және оның мәдени аспектілерін зерттеу арқылы жүзеге асырылады. Мәдениет кең мағынада алғанда адамның саналы іс-әрекет нәтижелерінің жиынтығы, ал тар мағынада ол – өнер объектілерінде ұсынылған рухани құндылықтар жүйесі, ретінде түсіндіріледі. Ақпараттық қоғамға көшу медиамәдениетті қоғам қалыптастыруға игі әсер етеді. Демек, қоғамдық ортада адам дүниетанымы, яғни, философиялық құрылымға сәйкес келмейді, ол мінез-құлық және құндылық стереотиптерін ендіру негізінде құндылықтар тобын құрайтын аудиовизуалды өнімдер нарығындағы бәсекелестік нәтижесі. Аталғандар гуманистік идеалармен сәйкес келмейтін нарықтық талап-

тардан туындап отыр. Атап айтқанда мемлекет бұқаралық ақпарат құралдарының пайдаланып жүрген заңнаманы неғұрлым қарқынды қолданып, оның әсерін бұқаралық коммуникация тұрғысында жаңа құралдары таратуы қажет. Ақпарат легінің толассыз көптігі жеке адам психологиясына да елеулі әсер етеді. Дегенмен, мемлекеттік және әлеуметтік ұйымдар жаһандық технологияның заңсыз және зиянды мазмұндағы мәліметтердің таралуын бақылап, ғаламтор желісі кеңістігінде мінез-құлық кодекстерін даярлап, шешім шығарумен сипаттып отыр. Біз, медиамәдениеттің қалыптасу нәтижелері ретінде медиа мен мәдениеттің тоғысуы, сабақтасунан пайда болған ұғымдарды, ғылымдағы өркендеулерді, жаңа салалық қатынастар мен адамдар ақыл-ой қабілеттерін жетілдіру факторларын көрсете аламыз. Оған ауқымды қолжетімді ұсатанымды қамтамасыз ету, әлемдік мәдениет құндылықтарын сақтау, болашақ ұрпаққа жеткізу, өркендеген мемлекеттер, ұлттар тарапынан басты мәселе болып табылады. Сонымен, мұндағы негізгі факторлар қатарында – медиакеністік аумағында тұтынушы мәдениетті аламыз. Ақпарат кеңістігінде мәдениет өркендеуіне қатысты бұқаралық ақпарат құралдары және технологиялардың жаһандануы тарапынан жаһандық имидж, мәдени стиль, мінез-құлық, жеке стиль қалыптастырылуда. Бұл ақпарат нарығындағы медиа өнімді тұтынуды қамтамасыз ету барысында бәсекелестік жаһандық сипатқа ие бола отырып, өзінің ұлттық өлшемдерін медиа өндірушілерге танытуға мүмкіндік алды.

Цифрлық технологиялар, атап айтқанда теле-радио жүйелері, кино нарығындағы сенсорлық 3D, 4G, 5G, WI-FI сенсорлық бағыт-бағдарындағы түсірілімдердің бұқараның меншігі болуы қоғам мүшелерінің күнделікті сана-сезімі қалыптасуына ауқымды ықпал етуде. Ал, оның әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан әсері зерттелу үстінде. Бұл құбылыс өзінің жаппай ауқымды сипатымен, жаңа, әрі тың бастама болуы арқылы тұлға дамуының психологиялық құрылымы тұрғысынан жедел өзгеруіне алып келуде. Ал ақпараттық үстемдік тұғысынан алар болсақ, күшті мемлекеттер қоғамдық сананы қалыптастыруда жетекші орынды иеленуде. Ұлттық құндылықтардың, өмірлік мінез-құлық ұстанымдардың маңызы артуда. Яғни ғылым-білім, мәдениет ақпарат, телекоммуникация, жаһандық желілер, трансұлттық бизнес, және т.б. салалар бойынша да ұлттық шекаралар алшақтығы жойылуға мүмкіндік тууда.

Бір айта кетер нәрсе, дамыған және де дамушы елдердің арасында ғылым мен ақпараттық тепе-теңдік орнығып, оны сақтауда тұрақты баланс орнату кездейсоқтық емес. Негізінен алғанда ақпараттық қоғам қарама-қарсы екі тенденцияны біріктіреді: бірі- ақпараттық нарықтың жаһандануы. Яғни, бұқаралық ақпарат құралдарының тұтастығына, маңызды оқиғаларға назар аударатын және объектіге айналдыруында қоғамға әсер етуге негізделеді. Екіншісі – ақпараттық қызметтерді мазмұндық белгілерін өртаптаңдыру бойынша қарама-қарсы тенденциялардың болуы. Ұлттық құрылымдар және шағын қауымдастықтар өзара бір-бірінің мәдениетін дамытуда, ұлттық тілін сақтауда, мәдени-рухани бірлігін қалыптастыруда келелі мүмкіндікке ие. Бүгін интербелсенді қызметтер үлесі әлде қайда жетілдірілді, тұтынушылық мәдениет біртіндеп белсенді болып отыр. Жаһандану үдесінде цифрлық технологиялар бір-бірімен өзара қатынасу арқылы, өздеріне ұнайтын ақпаратты қамтуға мүмкіндік беріп, коммуникация белсендендірілуде. БАҚ оны қолданушылар әр саладағы ақпараттардың жекелеген қорын құруға және ақпаратты қабылдауда ерікке ие болады.

Ақпараттық қажеттіліктер мен қызметтерді даралау, автоматтандыру қоғамда жаңа мүмкіндіктер туғызады. Нәтижеде ақпарат саласындағы тұтыну нарығы жалпылық сипатқа ие болмай, әр сала бойынша жаңа ғылыми тұжырымдар қалыптасып, көзқарастарға толы болады. Енді, заманауи ақпараттық кеңістік аумағындағы медиамәдениеттің құндылығына сипаттама берсе:

Біріншіден, адамдардың білімі дамып, өзіндік қажеттіліктерін қамтамсыз ете алатын, рухани-мәдени әлемі қалыптастырылған, әлемдік, сондай-ақ жергілікті жаңалықтардан ақпараттандырылған болуы қабілеттерін арттыратын білім беру үдерісіндегі мәдениет. Мұнда, ақпараты бар адам қашанда қаруланған, әр мәселеге қатысты ой түйген, өзіндік пікірі қалыптасқан болады. Алайда кез-келген ақпарат сын тұрғысынан талданып, шынайылығына көз жеткізіліп отырғаны дұрыс. Ақпарат алу барысында біршама кедергілердің де болуы мүмкін, ал оны болдырмау үшін техникалық сауатсыздықты жою қажет, яғни ұлттық және халықаралық деңгейде үйлестірілген цифрлық күш қажет. Цифрландыру ғасырында АТ (ақпараттық технология) меңгеру кезек күттірмейтін мәселе, сондықтан да арнайы курстар оқытылып, ақпараттық сауаттылық жетілдірілуде. Сонымен, медиамәдениетті

біз медиа білім беру тұжырымымен тығыз байланыста қарастырамыз.

Екіншіден, технологиялық өндіріс мәдениеті, бұл – бұл жаңа өндіріс мәдениетінің элементі ретінде қарастырылады. Технология арнайы кодпен белгіленеді және ақпараттық білім беру түрі ретінде қабылданады. Ақпараттарды игеру мен қолдану үшін ең алдымен тиісті инфрақұрылым: білім, ақпарат, телекоммуникация, қажет. Жаңа, инновациялық технологияларды ендіру және оны игеру – дамыған елдер қатарына қосылудың ең қысқа да, тиімді жолы, деп саналады.

Үшіншіден, мемлекет және қоғам мүшелері арасындағы қарым-қатынас жасау мәдениеті. Мемлекет пен қоғам арасындағы ақпараттар әр мемлекетте әртүрлі жолдар, үдерістер арқылы жетілдіріледі, таралады. Мысалы бір мемлекетте ақпарат дәстүрлі БАҚ арқылы таратылатын болса, келесі бір мемлекетте мемлекетте электронды жолмен таратылып отыр. Яғни, электронды құжат алмасу бұл, іргелі дамыған мемлекеттерде мейлініше цифрлық технологиялар, интернет желілерін қолдану негізінде қамтамсыз етілуде. Ақпаратқа қолжетімділік, елді басқаруда да оңтайлы, өйткені ол мемлекет пен қоғам арасындағы диалогтың дамуына айтарлықтай ықпалын тигізеді. БАҚ қай елде болмасын үшінші билік өкілі, дегенменде ақпараттық, яғни медиа мәдениеттің сақталуы талап етіледі. Медиа мәдениет хабарлама жеткізу, жазу, барысында да әр елде өзгеше, алайда қай мемлекет болмасын заң және заңнамалық ережелерге сүйенеді. БАҚ ашықтығы демократия көрсеткіші, бірақта әр елде демократия ұғымын әртүрлі түсінуіне байланысты жаңа технологияларды демократияландыруға әсер ету дәрежесіне нақты баға беру қиындау. Барлық елде ғаламторды қоғамдық пікірді білу және ақпаратты жеткізу құралы ретінде пайдаланады. Тіпті, бұл мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігіне, ашықтығына және жариялылығына да ықпал етіп, ауқымды реформаларды жүзеге асыруға негіз болып отыр.

Төртіншіден, жұмыстағы қызметтік мәдениет, бұрынғы дәстүрлі қызметтегі мәдениет баршаға мәлім, ал қазіргі онлайн, офлайн немесе аралас (гибридті) қызмет платформалары жаңа жұмыс жасау түрін алып келді және соған сай, жаңа қызметтік мәдениет ережесін де туындатты. Қызметкер жұмыс орнында, үйде, кеңседе, кеңседен ден тыс басқа жерде де жұмыс жасай алады. Осыған байланысты цифрлық сауаттылық, цифрлық мәдениетке деген сұраныс артты. Басшылар, қызметшілердің еңбек түріне бай-

ланысты жұмыс кетесін құруда ерекшеліктерге сай, жеке даралық қосымша серпін алады. Ақпараттық өңдеу оның көлеміне, байланысты өзгерістерге ұшырайды, мысалы интеллектуалды жұмыстың өнімділігін жетілдіруде, сондай-ақ оны әрі қарай дамытуда автоматтандыру құралдарын ендіруді талап етеді. Соңғы кезде, адамға ықпал ететін ақпараттық қысым да артып келеді, үлен ақпараттың қолжетімділігін түсіну үшін уақыт пен күш-жігер қажет етілуде. Бір айта кететін жәйт, ақпарат көзінің көптігі автоматты түрде дұрыс шешім қабылдауға алып келмейді, ол сүзгіден өтіп, сарапталып, ақпараттың шынайылығына көз жеткізілген соң ғана қабылдануы тиіс. Демек, ақпарат сын тұрғысынан ойлауды талап етеді, бастапқы ақпарат пен соңғы ақпараттың айырмашылығы анықталып, растығы айқындалған соң ғана ұсынылуы тиіс. Ақпаратпен жұмыс жасаудың жаңа өлшемдері ақыл-ой негізінде өңдеу, жетілдіруді талап етеді.

Бесіншіден, білім беру жүйесіндегі медиамәдениет, бұл мекеме, ұйымдардағы компьютерлер желісін қолдану барысында айқындалатын мәдениет. Білім беру жүйесіндегі ақпараттық мәдениетті қалыптастыру тек технологиялық талаптарға ғана емес, сонымен қатар мектеп, ЖОО барлық білім-модельдері мен ақпарат легін жеке қарастыруды талап етеді. Ғаламтор мәдениеті – бұл ішкі қатынастарды қайта құру, желілік мәдениет қалыптастыру, басқару деңгейлері арасындағы иерархиялық кедергілерді жоюдан тұрады. Жалпы білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруда негізгі салдар мен үдерістер ескерілмесе, ақпараттық жүйенің маңызы күрт төмендеуі және өзінің негізгі қызметін орындай алмауы мүмкін. Жалпы алғанда бұл білім беру жүйесінің тәрбие құралы ғана емес, ол жаңа мәдениетті қалыптастыру элементі деп сипаттауға болады.

XXI ғасырдың ұтымды тұсының бірі – ұлттың тілдік мәдениетті дамытудың өзара сабақтастығы мен ақпараттық қоғамның қалыптасқан кезеңі болып табылады. Ақпараттық қоғамдағы тіл мәдениеті деп мемлекеттік тілде ақпарат шеңберін мәдени бағытта кеңейту қарым-қатынасына тәуелді. Қазіргі кезеңде елімізде жаппай қарым-қатынаста тілдің түрлері басым (қазақ, орыс, ағылшын, т.б.). Бұл әлем тілдеріндегі мәдениеттің үстемдігін анықтайды сондай-ақ, бір жағынан, айтарлықтай мәдени-рухани мұраға ие деген, тұжырым жасай аламыз. Алайда, ол өздерінің мәдени дербестігін нығайту бойынша жасалатын көптеген елдердің жоспарлары-

на сәйкес келмейді. Аталған мәселе түрлі жаңа ұғымдардың пайда болып, әлемдік ақпараттық нарықты дамыту белсенділігінің өсуіне байланысты, шешімін таба алады. Мәселен, Ресей интернеттің жеке, орыс тілді сегментін дамыту үшін күресіп жатыр. Әдеби және көркем мұраны цифровизациялау бағдарламалары мемлекеттік деңгейде оны компьютерлік желілер, ықшамды дискілер және басқа электрондық ақпарат құралдары арқылы көпшілікке қолжетімді жасайды. Бір қарағанда мәдени сәйкестікті сақтау мен нығайту бойынша жасалатын шаралар кешені ретінде түсіндірілетін ақпараттық қауіпсіздік мәселесі деп, қабылдаймыз.

Дүниежүзіне кеңінен таралған ақпараттық технологиялар әртүрлі елдердегі адамдардың өмір сүру салтындағы ережеліктерді ескеру және айырмашылықтарын жоюға ықпал етеді, ақпараттық инфрақұрылым жаппай мәдени алмасуға қатысатын түрлі мәдениет жетістіктеріне қолжеткізуді анағұрлым жеңілдетеді. Дүниежүзіндегі ұлттық қауіпсіздікке негізгі қауіп тудыратын әскер ғана емес, сонымен қатар ақпарат және мәдени-психологиялық қауіп-қатер. Демек, жаһандану дәуірінде бұқаралық мәдениет тұрғысынан алғанда ақпарат жаһандық саяси күресте нақты қаруға айналуы әбден мүмкін.

Жаһандану үдерісі барысында әртүрлі медиамәдениетті қабылдау нәтижесінде шет елдің өмірін үлгі ету де дұрыс пікір қалыптастырмайды, нақтырақ айтар болсақ басқа елдерден енген мәдениет бөтен деп қарастырылмауы да мүмкін, алайда өзіндікі емес екені анық. Жаһандандық тенденциялар мен бұқаралық мәдениет мемлекеттердің ұлттық қауіпсіздігіне төнетін қауіп-қатерлердің катализаторы ретінде қызмет етеді деп болжам жасауға болады. Айталық, жаһандану кезеңінде жекелеген мемлекет тұрғындарының ақпаратын өңдеу құралдары мен элиталық ерекшелігі жаппай мәдениетті насихаттайды. Мысал ретінде, АҚШ-та «ақпараттық операциялар бірлестігі доктринасы» бар. Онда АҚШ басқалардың инфрақұрылымына сүйеніп отырып, өз санасын және инфрақұрылымын күшейту, қарсы жақтың санасына әсер етуге басымдылық берілгендігі байқалады. Өздерінің ұлттық ерекшелігіне қауіп келтірмей, көші-қон үдерістерімен байланысты қатерлерді азайту мақсатында көптеген елдер рухани-мәдени салада ұлттық қауіпсіздікті сақтап қалуға қарсы тұру шаралар қолдануда тәжірибе жинақтауда. Бұл үшін мемлекет иммигранттарға азамат мәртебесін берерден бұрын, оның жаңа қоғамға

біртіндеп кірігуіне, уақытша тұруға, дауыс беру құқығына, аралық мәртебе беруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар азаматтық алған иммигрант мемлекеттік тілді меңгерудің белгілі бір деңгейін көрсетуі және сол елдің мәдениеті, салт-дәстүрін білуі міндеттеледі. Ал, Францияда болса, «тығыз ассимиляция» моделі жүзеге асырылып келеді, бұл болашақ француз азаматтарының негізгі құндылықтары мен өмір салтына, олардың француз қоғамында қабылданған құндылықтар мен мінез-құлық модельдеріне келісетіндігін айқындайтын құжат. Француздар да өздерінің мәдениетін сақтауға тырысады, олар голливуд және өзге мемлекеттердің фильмдерін жалға алуға қатаң квоталар қойған, музыка, басқа да ұлттық радио және теледидар бағдарламаларына да шектеулер қояды. Сондай-ақ, бұл елде ұлттық кино мен театр өнерін субсидиялау жүйесі алға қойылған, оған арнайы қомақты қаржы бөлінеді. Сондықтан, мемлекет тарапынан қоғамда өзге ұлттардың мәдениетін насихаттауға күреседі, олар ұлттық мәдениеті мен өзіндік ерекшеліктерін сақтайды. Қытайда батыстың ықпалына қарсы насихаттайтын көркем фильмдер түсіру мемлекет тарапынан қолға алынған. Қытай Коммунистік партиясына қатысты мерейтойлық «Партияның құрылуы» (2011ж.) көркем фильмі жарық көрді. Фильм түрлі топтар арасында кеңінен насихатталып, кино жұлдыздарын тарту және белсенді насихаттау арқылы блокбастер болуына мүмкіндік берілді. (Волочаева, 2019: 216) [16]. Қытайда тіл, ұлттық мәдениет бір жағынан мәдени және идеологиялық тұрғыдан кенедің нысаны болса, екінші жағынан мәдени-рухани саладағы қауіптерге қарсы тұру механизмі ретінде қабылданады.

Медиа қоғам әлеуметтік және қоғамдық институттарға айталық: саясат, экономика, басқару жүйесі, білім беру үдерісі, медицина, мәдениет және өнерге жаңа ақпараттық технологияларды қолдануда айтарлықтай ықпал ететін постиндустриалды қоғам дамуының кезеңі ретінде сипатталады. Ақпараттық қоғамда қазіргі заманғы коммуникация құралдарының техникалық және технологиялық негізі, ең алдымен бұқаралық ақпарат құралдарымен сабақтастықта әрекеттеседі. Олай болса, ақпарат медиа қоғамдағы негізгі құндылық болып табылады. Соңғы жылдарда біздің елімізде мұражай, мұрағат қорлары мен кітапханаларды цифрландыру, белсенді компьютерлендіру жүзеге асырылуда. Сонымен қатар, виртуалды галереялар мен мұражайлар ашылып, мәдениет пен өнер саласындағы мемлекеттік де-

ректор базасы жасалында. Яғни медиамәдениет ақпараттық қоғамда аса маңызды рөл атқарады деп сенімді түрде айтуға болады. Медиамәдениетте ақпаратты тарату, пайдалану мәдениеті сақтау талап етіледі және бұл өз кезегінде ұлттық мәдениеттің де сақталуын қамтамасыз етеді. Бұл тұрғыда медиамәдениет зерттеушісі Кириллова: «Медиа мәтінін қабылдау, талдау, бағалау және медиакеністікті қалыптастыруға қатысу мен медиа саласындағы жаңа білімді игеру сол саланың қабілетті маманын дамыту деңгейлерінің жүйесі бола алады», – деп тұжырымдайды (Кириллова, 2006: 448) [17].

Зерттеу нәтижелері және талдау

Болашақ маман тұлғасына медиамәдениеттің тәрбиелік ықпалын зерттеу бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің базасында жүргізілді. Оның негізгі мақсаты: студенттер көретін телеарналар мен олардың тәрбиелік мәнін, олардың рухани қалыптасуындағы ролін анықтау болды.

Осы орайда жүргізілген зерттеуіміз университеттің түрлі факультеттерінен жас шамасы 16-дан 25-тен жоғары 210 студентті қамтыды. Зерттеуге заң факультетінің студенттері белсенді қатысты, олар 37%, Халықаралық қатынастар факультеті 30% болса, Шығыстану факультеті 13%, Ақпараттық технологиялар факультеті 11% алғашқылар қатарында болды. Ал жас шамасына байланысты ең көп қатысқан 18 жасқа дейін 50%, ал 21 жасқа дейін 36,7% құрады. Демек, студенттердің 1, 2, 3 курс студенттері жоғары курс студенттеріне қарағанда белсенділік танытты. Себебі, жоғары курс студенттері практикада және дипломдық жұмыс жазумен болғандығында деп түсінеміз.

Сауалнамадағы «Сіз теледидарды қаншалықты жиі көресіз?» деген сауалға студенттердің 57% мүлдем қарамаймын десе, 15% көрмеуге тырысамын, бірақ арасында көремін деген, ал 11% аптасына бір рет десе, 10% аптасына 2-3 рет, 7% күнде деп жауап берген. Ендеше, студенттердің теледидарды көретін мүлдем уақыты жоқ. Сондай-ақ, олар теледидар бағдарламалары ұялы телефондағы, қосымшада болғандықтан қажеттілігіде жоқ екендігін айтты. Қазіргі жаһандану «Z» заманында көптеген жастар теледидар орнына планшет, телефон көретіні белгілі болды. Яғни қазіргі кезеңде теледидар көретін жастар саны азаюда.

Ендеше, алдағы 5-10 жылда теледидардың қажеттілігі болмауы да мүмкін деген болжам шындыққа жанасуы да мүмкін.

Ал «Қандай телеарналарды көргенді ұнатасыз?» деген сауалға студенттердің 43% басқа телеарна десе, 41% «Қазақстан» телеарнасын, 9% «КТК» телеарнасын, 7% «31 канал» деп жауап

берген. Яғни, көптеген студенттер ағылшын тілін үйрену үшін шетелдік телеарналардың бағдарламаларын қарайды, бірақ та біздің Қазақстан ұлттық телеарнасының да аудиториясы кеңейіп келе жатқанын көреміз, ал респонденттердің біразы КТК мен 31 канал қоғамдағы шынайы фактілерді нақты айтады деген пікірде.

1-сурет – Студенттердің теледидарды көрудегі үлесі.
«Сіз теледидарды қаншалықты жиі көресіз?» сұрағының жауаптары

2-сурет – Студенттердің телеарналарды қарау көрсеткіштері.
«Қандай телеарналарды көргенді ұнатасыз?» сұрағының жауаптары

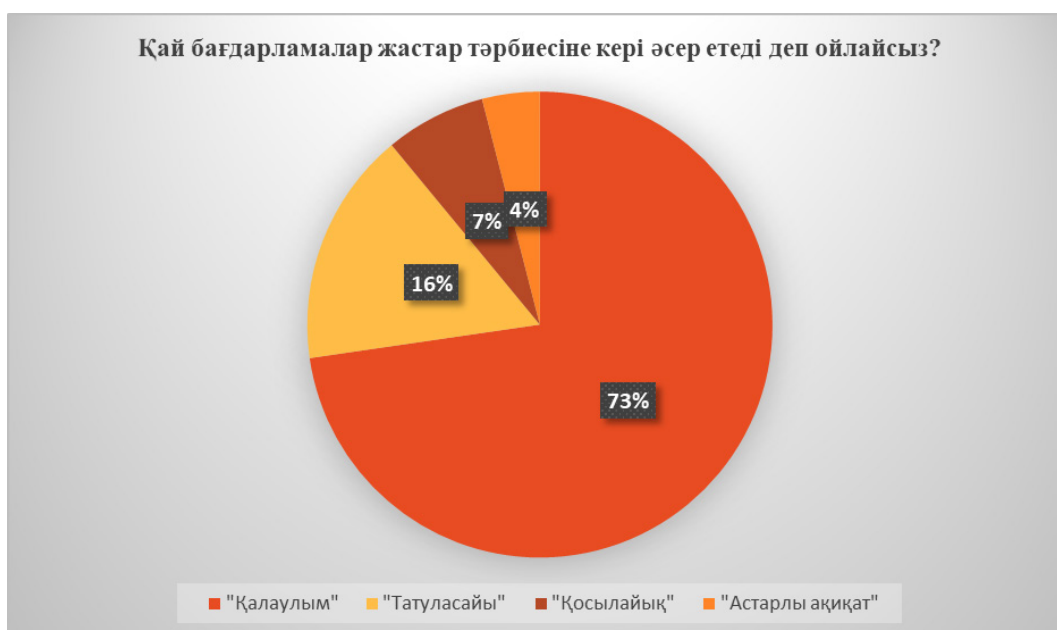
Студенттерге «Қандай бағдарлама көргенді ұнатасыз?» деген сұрақ бергенімізде 39% басқа бағдарламалар десе, ал 12% «Астарлы ақиқатты», 31% «Ашық алаң», 18% «Мәселе» бағдарламаларын көрсеткен. Бұдан шығатын қорытынды, жастардың басқа бағдарламалар дегенде орыс, ағылшын тіліндегі бағдарламаларға әлі де болса басымдық бар, ал керісінше «Астарлы ақиқат», «Ашық алаң», «Мәселе»

бағдарламаларын тыңдауы студенттердің қоғамдық пікірлерді жақсы бағалайтындығы аңғарылады.

Төмендегі диаграммада «Қай бағдарлама жастар тәрбиесіне кері әсер етеді деп ойлайсыз?» деген сұраққа 73% «Қалаулым» бағдарламасы деп бір ауыздан көрсеткен. Біздің университеттің жастары да аталған бағдарламаның жастар тәрбиесіне кері ықпалын көрсетіп отыр.

3-сурет – Теле бағдарламалар бойынша көрсеткіш. «Қандай бағдарлама көргенді ұнатасыз?» сұрағының жауаптары.

4-сурет – Жастар тәрбиесіне бағдарламалардың әсері

4-суретте «Қай бағдарламалар жастар тәрбиесіне кері әсер етеді?» сұрағының жауаптары

«Неліктен кей бағдарламалар жастар тәрбиесіне кері ықпал етеді?» деген сауалға студентте-

ріміздің өз ақиқаты бар, яғни олардың пікірінше 24% «ойда жоқ нәрселерді шығара салады» десе, 15% «өтірік ақпарат береді», 56% «Ақиқат аз», 5% «Ұятты тақырыптарды қозғайды» деген жауаптар алынды.

5-сурет – Бағдарламалардың тәрбиелік мүмкіндіктері. «Неліктен кей бағдарламалар жастар тәрбиесіне кері ықпал етеді?» сұрағының жауаптары

Зерттеу барысында 210 білім алушы қоғамдағы телеарналардың рөлі, бағдарламалардың жастар тәрбиесіне ықпалы туралы өз ойларын білдірді. Студенттердің басым бөлігі теледидар бағдарламаларын қарау өткен ғасырдың дәстүрі және оған уақыт бөліп отыру, қолы бос адамның ісі деп есептейтінін жасырмады. Біраз бөлігі ақпаратты отандық теледидардан алуға тырысатындықтарын, өйткені ондағы ақпараттардың тәрбиелік мәні зор, реттелген күйде әрі сапасы жоғары, қажетті мәліметтерді береді деп есептейді. Жоғары курстың студенттері телебағдарламалар өте ескірген, заман талабына сәйкес емес, қажетті ақпараттарды ұялы телефондағы әлеуметтік желілердің қосымшаларынан (Facebook, Instagram, YouTube, TikTok) қараған дұрыс деп санайды. Себебі ол кез келген жерде ыңғайлы, жылдам және сапалы, уақыт алмайды деп есептейді. Бұдан біз медиамәдениеттің студенттерге тәрбиелік әсері өте жоғары екеніне тағы бір рет көз жеткіздік. Ендеше, алдағы уақытта әлеуметтік желілердегі ақпарат көздерін қазақ тіліне аудару және ұлттық дүниетаным, ұлттық тәрбиелік мәні зор ақпараттармен толықтыру қажеттілігі туындайды. Сондықтан

осы саланы жетілдірмесе, бүкіл жастарымыздың шетелдің әлеуметтік желідегі тәрбиесінің жетегінде кету қаупі бар деп санаймыз.

Қорытынды

Бүгінде ХХІ ғасырдағы медиа мәдениеті – жаһандық сипатқа ие және де ол мәдени қарым-қатынастың динамикалық үдерістеріне негізделі отырып, мәдени халықаралық деңгейге көтерілді. Сондықтан, мәдениаралық коммуникация әртүрлі аймақтар мен дүниежүзі елдерінің ұлттық мәдениетін сақтауға, дамытуға және әртүрлі қорғану тетіктерін қолдануда қажетті құрал. Халықаралық деңгейде мәдени алмасу үдерістерінің дамуы мәдениетті өркендетудің негізі болып табылады. Зерттеуші ғалымдардың пікірінше, қазіргі кезде әртүрлі мәдениет өкілдерінің қатысуынсыз сондай-ақ олардың сындарлы да, салмақты диалогынсыз басқа елдердің салт-дәстүрлерін, мәдениетін білмей бірде-бір маңызды мәселені шешу мүмкін емес. Бұл әлем бойынша құрылған қоғамдастықтардың барлық өкілдеріне түсінікті бірыңғай саясат, десек болады және ол қарым-қатынастың бірыңғай тілін әзірлеуді

талап етеді. Адамзат тарихында қалыптасқан ұлы мәдени мұраны жоғалтуға болмайды. Әлемнің жан-жақты дамуы, оның ілгерлеуіне түрткі болады. Бүгінде мәдениеттің медиалануы әртүрлі ғылым салаларының құзыреттілігімен сипатталып, тіпті жоғары мектептерде білім беру бағдарламаларын құрастыруда талап етілуде. Медиамәдениет саласындағы аталған феноменді зерттеу, зерделеуге басымдық беру ғылыми-тәжірибелік айналымға ендірілген медиамәдениет, мәдениетаралық коммуникация, мәдениеттің медиалануы ұғымдарының маңызын арттырып отыр. Көпшілік жағдайда, мәдениеттің медиамен ықпалдастығын анықтауда журналистика, мәдениеттану, әлеуметтану, психология, педагогика салалары мәселенің кәсіби көзқарастарына да баса назар аударады. Қазіргі әлем өте күрделі, әрі алуан түрлі, онда бір уақытта бір-бірімен өзара іс-әрекет жасайтын немесе керісінше ешқандай бір-бірімен жанаспайтын мәдениеттер, түрлі халықтар бірге өмір сүруде. Әрбір халық өзіндік мәдениеттеріне сай миллиондаған адамдар түрлі құндылықтар жүйесіне бағдарланады, өз өмірінде көбінесе өзара жоққа шығаратын ұстанымдар, көзқарастар, стереотиптер, бейнелерді басшылыққа алады. Сондықтанда бүгінгі медиамәдениет жүйесінде бейнелерді, имидждерді

және стереотиптерді қалыптастыру маңызды. Мұндай пікірлер мәдениетаралық қарым-қатынас үдерісінде бір этнос, халықтардың, мемлекеттердің мәдениеттерін басқаларға таныстыру үдерісінде туындайды.

Демек, медиамәдениет телеарна, бейне, киномотографиялық, компьютерлік және басқа нысандар арқылы барша халыққа таратылады.

Зерттеу жұмысымыздың нәтижелерін қорыта келе, біз қоғам өміріндегі экономика, саясаттану және мәдениеттің ғана емес, сондай-ақ медиамәдениет немесе бұқаралық коммуникация құралдарының мәдениеті тек мәдени мәтіндер мен ақпараттық тәжірибелерді ғана емес, олардың қазіргі заманғы түрлері мен өндірісін сақтау, тарату тәсілдерін қамтиды деп тұжырымдаймыз. Медиамәдениет пен қоғамның бір-бірімен қарым-қатынасы түрлі көзқараста зерттеліп, түрлі интерпретацияларға ұшырайды. Жаһандану үдерісіндегі жаңғырту ортасының кіріктірушісі ретінде қазіргі заманғы медиа технологиялар медиамәдениеттің ең нақты қажеттілігін қолдануға мүмкіндік беріп келеді. Әлеумет медиамәдениеті дүниетаным философиясына, мәдениеттің дәстүрлі түрлеріне, қоғамның түрлі әлеуметтік топтарының мәдени және рухани құндылықтарына әсер етіп қана қоймайды оны өзгертеді.

Әдебиеттер

1. McLuhan M., Powers B. R. The global village: Transformations in world life and media in the 21st century. – Oxford University Press. – New York-Oxford, 1989. – 220 p.
2. Toffler E. Future shock. – New-York: Random House, 1970. – 505 p.
3. Беньямин В.Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. Избранные эссе/ Под. Ред. Ю.А. Здороваго – Москва: «Медиум», 1996. – 240 с.
4. J. Ortega-m-Gasset. The uprising of the masses. Dehumanization of art. Spineless Spain. – London, 2023. – 347 p.
5. Baudrillard J. Ecstasy of Communication. The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture. Ed. H. Foster. – Port Townsend: «Bay Press», 1983. –p. 126-133.
6. Вартанова Е.Л. «Человек медийный» как результат социального развития? // Медиа Альманах. – 2015. №5. -С. 8.
7. Засурский И.И., Горбунова А.С., Трищенко Н.Д. Новые научные медиа: специфика платформ с открытым рецензированием // Вопросы теории и практика журналистики. Иркутск.: Байкальский государственный университет. – 2021. – №10 (1). – С. 22-38
8. Грабельников А.А., Гегелова Н.С., Осиповская Е.А., Отт В.С. Журналистское образование в условиях
9. пандемии: плюсы и минусы // Вопросы теории и практика журналистики. Издательство: Байкальский государственный университет. – Иркутск. – 2020. – т.9. – №4. – С.713-726.
10. Разлогов К.Э. Экранная культура. Теоретические проблемы. – Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2022. – с.752.
11. Нуржанов Б.Г. Модерн. Постмодерн. Культура. Монография. – Алматы: «Өнер», 2012. – 336 с.
12. Масалимова А.Р. Культурная антропология. – Алматы, 2006. – 164 с.
13. Габитов Т. Культурология. – Алматы: «Қазақ университеті», 2018. – 408 с.
14. Алтаев Ж.А. Қазақ халқының рухани мұралары. – Алматы: «Қазақ университеті», 2022. – 367 б.
15. Байгожина Д.О., Клушина Н.И., Тахан С.Ш. Медитация культуры в дискурсе современных кзахстанских медиа // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2019. – Москва: «РУДН», – т.23. – № 3. – с. 784-801.
16. Назарбаев Н.Ә. «Ақпаратты Қазақстан – 2020» мемлекеттік бағдарламасы туралы» және «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы №957

Жарлығына толықтыру енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы. – 2012. – 4 желтоқсан.

17. Волочаева О.Ф. Политические процессы в современном информационном обществе: новые факторы и векторы развития. Монография. – Москва: «Акад.Проект», – 2018. – 448 с.

18. Кириллова Н.Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну. – Москва: «Акад. Проект», 2006. – 448 с.

References

Altaev, J.A. (2022). Qazaq xalqınıñ rwxanī muraları [Spiritual heritage of the Kazakh people]. Almatı, Kazak university, 367. (In Kazakh)

Baudrillard, J. (1983). Ecstasy of Communication. The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture. Port Townsend, Bay Press, 126-133.

Baygozhina, D.O., Klushina, N.I., Takhan, S.Sh. (2019). Meditatsiya kul'tury v diskurse sovremennykh kzhkhstanskikh media [Meditation of Culture in the Discourse of Modern Kazakhstani Media]. Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov [Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia]. Moscow, RUDN, 23, 3, 784-801. (in Russian)

Ben'yamin, V. (1996) Proizvedeniye iskusstva v epokhu yego tekhnicheskoy vosproizvodimosti. Izbrannyye esse [The Work of Art in the Age of its Technical Reproducibility. Selected Essays]. Moscow, Medium, 240. (in Russian)

Duysenbaev A.Q. (2023). Etnomadani tarbie beru: dastur men sabaqtastıq. Monografiya [Ethnocultural education: tradition and continuity. Monograph]. Almaty, Qazaq universitety, 184. (In Kazakh)

Gabitov, T. (2018). Madeniettanu [Culturology]. Almaty, Kazak university, 408. (In Kazakh)

Grabel'nikov, A.A., Gegelova, N.S., Osipovskaya, Ye.A., Ott V.S. (2020). Zhurnalistskoye obrazovaniye v usloviyakh pandemii: plyusy i minusy [Journalism education in the context of the pandemic: pros and cons]. Voprosy teoriya i praktika zhurnalistiki [Issues of the theory and practice of journalism]. Irkutsk, Izdatel'stvo: Baykal'skiy gosudarstvennyy universitet, 9, 4, 713-726. (In Russian)

Masalimova A.R. (2006) Kul'turnaya antropologiya [Cultural anthropology]. Almaty, 164. (In Russian)

McLuhan M., Powers B. R. (1989). The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century. Oxford University Press. New York-Oxford, 220.

Nazarbaev N.A. (2012). «Aqparattı Qazaqstan – 2020» memlekettik baǵdarlaması twralı» Qazaqstan Respwblıkası Prezidentiniñ 2010 jilǵı 19 nawrıздаǵı № 957 Jarlıǵımen Qazaqstan Respwblıkası Prezidentiniñ Jarlıǵımen Qazaqstan Respwblıkasınıñ Prezidenti [About the draft of the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan “On the state program “Informative Kazakhstan – 2020” and “On the addition to the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 19, 2010 No. 957 “On approval of the list of state programs”]. 4 jeltoqsan [December 4]. (In Kazakh)

Nurjanov, B.G. (2012) Qazirgi zamanǵı. Postmodern. Madeniet. Monografiya [Modern. Postmodern. Culture. Monograph]. Almaty, «Oner», 336. (In Kazakh)

Ortega-m-Gasset, J. (2023) The uprising of the masses. Dehumanization of art. Spineless Spain. London, 347.

Razlogov, K.E. (2022). Ekranaya kul'tura. Teoreticheskiye problem [Screen culture. Theoretical problems]. Sankt-Peterburg, Dmitriy Bulanin, 752. (In Russian)

Toffler E. (1970). Future shock. New-York, Random House, 505.

Vartanova, Ye.L. (2015). «Chelovek mediynny» kak rezul'tat sotsial'nogo razvitiya? [“Media Man” as a Result of Social Development?]. Media Al'manakh [Media Almanac], 5. 8. (In Russian)

Volochayeva, O.F. (2018). Politicheskiye protsessy v sovremennom informatsionnom obshchestve: novyye faktory i vektory razvitiya. Monografiya [Political processes in the modern information society: new factors and vectors of development. Monograph]. Moscow, Akad.Proyekt, 448. (In Russian)

Zasurskiy, I.I., Gorbunova, A.S., Trishchenko N.D. (2021). Novyye nauchnyye media: spetsifika platform s otkrytym retsenzirovaniyem [New scientific media: specifics of platforms with open peer review]. Voprosy teoriya i praktika zhurnalistiki [Issues of the theory and practice of journalism]. Irkutsk, Baykal'skiy gosudarstvennyy universitet, 10(1), 22-38. (In Russian)

Авторлар туралы мәлімет:

Масимбаева Айым Аликеновна (корреспондент автор) – «8D01101 – Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 3 курс докторанты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: masimbaeva72@mail.ru)

Дүйсенбаев Абай Қабақбайұлы – п.ғ.к., педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының доценті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: adk7575@mail.ru)

Турлыбаева Айым Серікқызы – «7M01106 – Инклюзивті білім беруді медициналық-педагогикалық сүйемелдеу» білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: turlybaeva.2000@mail.ru)

Ертісова Салтанат Болатқызы – педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының аға оқытушысы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: e.s.bolatovna@mail.ru)

Information about authors:

Massimbayeva Aiym (corresponding author) – 3rd year doctoral student of the educational program «8D01101 – Pedagogy and Psychology», Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: amasimbaeva72@mail.ru)

Duisenbayev Abay– PhD, associate professor of the department of Pedagogy and Educational Management, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: adk7575@mail.ru)

Turlybayeva Aiym – 2nd year undergraduate student of the educational program «7M01106 – Medical and pedagogical support of inclusive education», Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: turlybaeva.2000@mail.ru)

Yertissova Saltanat – Department of Pedagogy and Educational Management, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: e.s.bolatovna@mail.ru)

Сведения об авторах:

Масимбаева Айым Аликеновна (корреспондентный автор) – Докторант 3 курса образовательной программы «8D01101 – Педагогика и психология», Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: masimbaeva72@mail.ru)

Дүйсенбаев Абай Кабакбаевич – к.п.н., доцент кафедры педагогики и образовательного менеджмента, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: adk7575@mail.ru)

Турлыбаева Айым Сериккызы – Магистрант 2 курса образовательной программы «7M01106 – Медико-педагогическое сопровождение инклюзивного образования», Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: turlybaeva.2000@mail.ru)

Ертисова Салтанат Болатовна – Старший преподаватель кафедры педагогики и образовательного менеджмента, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: e.s.bolatovna@mail.ru)

Келін түсті 04.02.2024

Қабылданды 01.09.2024